

## HRVATSKI ETNO-MUZEJI NA OTVORENOM

ANA MLINAR

ZDRAVKO ŽIVKOVIĆ

Oblik zaštite i predstavljanja tradicijske kulturne baštine u muzejima na otvorenom poznat je u svijetu više od sto godina. Do danas mnoge zemlje imaju i nekoliko desetaka izrazito velikih i sadržajem bogatih muzeja. Paralelno s njima gradile su i niz manjih tako da skoro uz svaki grad postoji barem nekoliko okućnica. Etno-muzeji se osnivaju radi njegovanja i očuvanja narodnoga graditeljstva, prostornih obilježja sela, prirodne baštine s karakteristikama krajobraza i lokacija, kao i svega vezanog za narodni život i njegovo stvaralaštvo uz revitalizaciju i predstavljanje javnosti. Pokazalo se da takva mjesta utječu na stvaranje spoznaje o prošlosti i kulturnom identitetu, a potiču i brigu za cjelokupno kulturno naslijeđe.

Ovaj oblik zaštite u Hrvatskoj ni izdaleka ne zadovoljava. Ilustriraju to sljedeće činjenice:

1. Nedovoljan broj etno-muzeja, kako onih koji prezentiraju narodno stvaralaštvo neke regije, tako i onih za šire područje. Još nemamo muzej koji bi predstavljao neki od kulturnih areala, a nemamo ni centralni muzej za Hrvatsku.

2. Postojeći muzeji imaju manje ili veće nedostatke:

- prostorom i brojem zgrada nisu do kraja završeni (nedostaju parkiralište, informativne i vizualne komunikacije, infrastruktura, različite vrste i tipovi zgrada i sl.),

- nedostaju programi revitalizacije narodnog stvaralaštva i povremenih priredaba (osim Starog sela Kumrovec),

- nedovoljan je broj stručnjaka i pomoćnog osoblja ili oni uopće ne postoje,

- nedostatak ili manjkavost suvenira i odgovarajuće literature,

- nepristupačnost, iako privremena, za javnost (Plitvice, Bjelovar, Brodski varoš).

3. Nesrazmjer između broja muzeja i brzine propadanja tradicijske baštine (broj zgrada stalno se smanjuje, što je kulminiralo u ratnim razaranjima, a broj muzeja stagnira).

Ovaj rad obuhvaća etno-muzeje Hrvatske koji se prema obujmu i broju zgrada, odnosno prema širini područja kojeg predstavljaju mogu svrstati u tri kategorije:

**A.** muzeji regionalnog karaktera: Staro selo Kumrovec i Zavičajni muzej Dolnja Kupčina,

**B.** okućnice narodnog graditeljstva jednog kraja: Ozalj, Nacionalni park Plitvička jezera, Veliko Trojstvo (Bjelovar), Križevci i Ivanovo Selo (Daruvar),

**C.** pojedinačne zgrade: Varaždinske Toplice, Brodski Varoš i Beravci (Slavonski Brod), Brdovec i Gračanski Ribnjak (Zagreb) i Otok (Vinkovci).

Podrazumijevaju se one cjeline koje su formirane uz pomoć stručnjaka različitih profila, trajno su pod stručnim nadzorom, pristupačne su javnosti i imaju osigurano vodstvo posjetiteljima.

Uključili smo i komplekse vezane za ličnosti iz prošloga političkog sustava, stoga što je u njima na ispravan i uspješan način prikazana etnografska baština.

U Hrvatskoj se s ovim oblikom zaštite započinje šezdesetih godina (Dolnja Kupčina i Kumrovec), a u nekim sredinama provodi se i danas (Bjelovar). Svi su formirani od originalnih zgrada, (zatečenim *in situ* ili preseljenim iz okolice) dok je nanovo izvedenih, odnosno rekonstruiranih zgrada samo nekoliko.

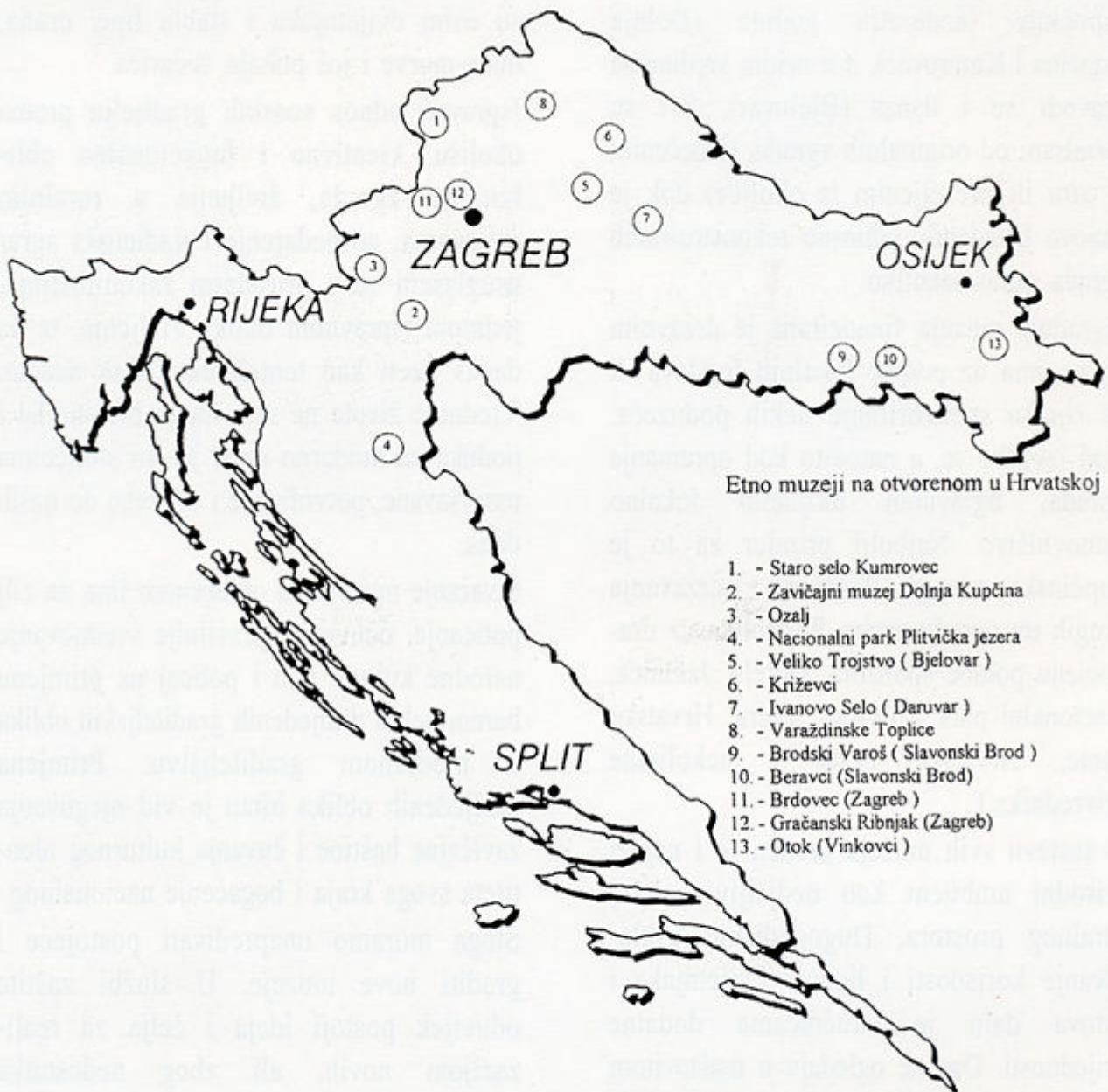
Izgradnja muzeja financirana je državnim sredstvima uz pomoć lokalnih fondova ili uz rijetko sponzoriranje nekih poduzeća. Kod izvedbe se, a naročito kod opremanja zgrada, uglavnom uključilo lokalno stanovništvo. Najbolji primjer za to je kupčinski muzej. Troškove održavanja drugih muzeja financira Republika uz dragocjenu pomoć sponzora. (Sirela, Jamnica, Nacionalni park Plitvička jezera, Hrvatske šume, Hrvatske ceste i nekolicine privrednika.)

U sastavu svih muzeja uređen je i najuži prirodni ambijent kao nedjeljiv sadržaj ruralnog prostora. Dugogodišnje usklađivanje korisnosti i ljepote cvijetnjaka i vrtova dalo je okućnicama dodatne vrijednosti. One se ogledaju u maštovitom i racionalnom oblikovanju i raznovrsnosti bilja. U njima su dragocjene biljke za jelo, liječenje ili za ukrašavanje. Stoga su vrtovi i cvijetnjaci nezaobilazni u pravilnom i dokumentarnom predstavljanju okućnica. Značajna je pravilna prezentacija dvorišta, prostora između stambenih i gospodarskih zgrada, zato što je ono na "živim" okućnicama posebno koristan i zanimljiv prostor. Po njemu se slobodno kreću race, purani, pilići, mačke, a to je i mjesto na kojem se obavljaju različiti poslovi: čišćenje plodina, kolinje, spremanje zimnice, a često

se na njemu zapleše i zapjeva. Na dvorištu su osim cvijetnjaka i stabla lipe, oraha, duda-murve i još pokoja voćarica.

Ispravan odnos seoskih graditelja prema okolišu, kreativno i funkcionalno oblikovanje zgrada, življenje u ruralnim sredinama, gospodarenje i tradicijski agrar usuglašeni su s prirodnim zakonitostima, jedinom ispravnom obliku življenja, te su danas uzeti kao temelj ekoloških načela. Vrednote života na selu mogu biti model i poduka za moderno doba jer su stoljećima usavršavane, potvrđivane i održane do naših dana.

Stvaranje muzeja na otvorenom ima za cilj poticanje, očuvanje, pravilnije vrednovanje narodne kulture kao i poticaj na primjenu barem nekih nasljednih graditeljskih oblika u modernom graditeljstvu. Primjena nasljednih oblika bitan je vid njegovanja zavičajne baštine i čuvanja kulturnog identiteta svoga kraja i bogaćenje nacionalnog. Stoga moramo unapređivati postojeće i graditi nove muzeje. U službi zaštite oduvijek postoji ideja i želja za realizacijom novih, ali zbog nedostatka sredstava nemamo više muzeja na otvorenom. Za nekoliko projekata izradena je čak i potrebna dokumentacija. Najveći nerealizirani projekti su: Gluhakovo, Novi Zagreb, Jarun i Resnik (okolica Zagreba), Šaulovec (kod Varaždina), Ljeskovac (Plitvička jezera), Kalinovac (kod Đurdevca), Miljana (kod Klanjca), kompleks kod Županje, a bilo je još niz prijedloga diljem Hrvatske, te pokušaja realizacije kod Siska i Velike Gorice. Nadamo se da su neki od njih još uvijek ostvarivi.



Zaštita samo jedne zgrade, iako je svaka dragocjena, a što već imamo na nekoliko lokacija, ne smije biti jedini princip budući da nikada nisu egzistirale ni u prostorno-stambenom ni u gospodarskom pogledu. Opravdana je prezentacija naselja, dijelova naselja ili barem okućnice kao osnovne stambene, privredne i arhitektonske jedinice naselja. U obzir eventualno dolazi kompleks istovrsnih pojedinačnih zgrada koje su

povezane prema izvornoj funkciji, primjerice vinogradarske klijeti, mlinovi i sl.

Svjesni smo svih problema koji prate osnivanje čak i najmanjeg muzeja, od pomanjkanja sredstava i niza stručnih problema do nedostatka majstora i sl. Ovo što danas imamo, iako skromno, teško je ostvareno.

Autori ovog priloga sudjelovali su na formiranju ili održavanju skoro svih naših

muzeja, a u nekim od izrade dokumentacije do organiziranja radova. Usprkos znanim poteškoćama, ipak priželjkujemo nove akcije i stalno ih potičemo u različitim sredinama.

Potreba za novim muzejima posebno se javlja nakon posjete i upoznavanja nekog muzeja u svijetu. Cilj nam je što više se približiti njihovoj razini prezentacije, jer se u njima narodno stvaralaštvo predstavlja kao vrlo značajan dio sveukupne nacionalne kulturne baštine, kao atrakcija, ali dostojno i s mjerom. U tako uredene muzeje dolaze ljudi iz svih krajeva svijeta, bez obzira na godišnje doba, a financijski rezultat je više nego pozitivan. Kao uzor svakako nam mogu biti Zaanse Schans u Nizozemskoj, Kommern i Hagen u Njemačkoj, Stubing i Grossgmain u Austriji i njima slični.

## A. MUZEJI REGIONALNOG KARAKTERA KUMROVEC

Muzeji Hrvatskog zagorja

Staro selo Kumrovec

Najveći muzej na otvorenom u Hrvatskoj je Staro selo Kumrovec. U njemu je javnosti pristupačno dvadesetak stambenih i gospodarskih zgrada narodnoga graditeljstva. Kroz izložbe i različite manifestacije još revitalizira običaje, rukotvorstva i druge djelatnosti iz života i rada seljaka Hrvatskog zagorja s kraja 19. i početka 20. st.

Od početka 1958. do 1978. g. Kumrovec je imao memorijalni karakter, a središnji značaj zauzimala je rodna kuća Josipa Broza Tita s izložbama o njegovom životu i radu, ali naglašavajući i arhitekturu kuće i njezin pripadajući inventar.

Godine 1978. osniva se radna organizacija Spomen-park Kumrovec u kojoj se već diferencira Staro selo kao posebna cjelina i specifičan sadržaj u okviru inače kompleksne djelatnosti. Od tada se počinje ubrzano ostarivati ideja o rekonstrukciji kumrovačke jezgre. Sadašnji izgled selo je dobilo u razdoblju od 1978. do 1983. g. Većina zgrada je obnovljena i adaptirana na sadašnjoj lokaciji, a nekoliko ih je rekonstruirano. Zgrade su drvene prizemnice ili prizemnice s podrumom, pokrivene slamom ili crijepom. U svakoj kući je izložba koja zaokružuje prikaz iz tradicijske kulturne prošlosti ovoga kraja. Domaće voćarice, ograde, potok s mostićem, prava seoska cesta te kontakt sa živim seoskim naseljem i njegovim gospodarstvima, kao i udaljenost od većih gradskih središta, buke i drugih zagađivača,

stvara specifičan seoski ambijent što je posebna vrijednost ovoga muzeja.

Iako je rekonstruirano i više od trideset godina promovirano kao Titovo rodno mjesto, Staro selo je već niz godina mnogo više od toga. Od nastanka, a pogotovo posljednjih petnaestak godina osnovalo je

škole različitih rukotvorstava, radionice i tečajeve pučke umjetnosti, revitalizira običaje, a često organizira izložbe i manifestacije na razini Republike. Muzej je nesumnjivo značajno središte kulturnog života Zagorja i cijele Hrvatske.





*Stoljetne "mazanke" pod "šopnatim" krovovima (foto: A. Mlinar, 1984.)*



*Jedna od čestih manifestacija u Kumrovcu: Revija povijesnih kostima do 30-ih godina ovoga stoljeća. Obrtnička škola iz Siska (foto: Ana Mlinar, 15. 7. 1995.)*

## DOLNJA KUPČINA

## Zavičajni muzej Dolnja Kupčina

Tridesetak kilometara južno od Zagreba, nedaleko od Jamničke Kiselice nalazi se selo Dolnja Kupčina. U njemu je 1973. g. osnovan Zavičajni muzej preseljenjem 5 zgrada narodnoga graditeljstva. Muzej je nadopunjen s još dvije zgrade 1984. i 1988. g. Drvene kuće katnice, "čardaci", tipične su stambene zgrade sela Pokuplja, Turopolja, i hrvatske Posavine. Sve su zgrade od hrastovih "planjki", starije od 200 godina. U svakoj zgradi je bogati tradicijski inventar postavljen kao tematska izložba: poljodjelske sprave, kolarska i opančarska radionica, sprave za preseljenje drvenih zgrada, svadba s mladenkinim ruhom i niz drugih predmeta iz života i

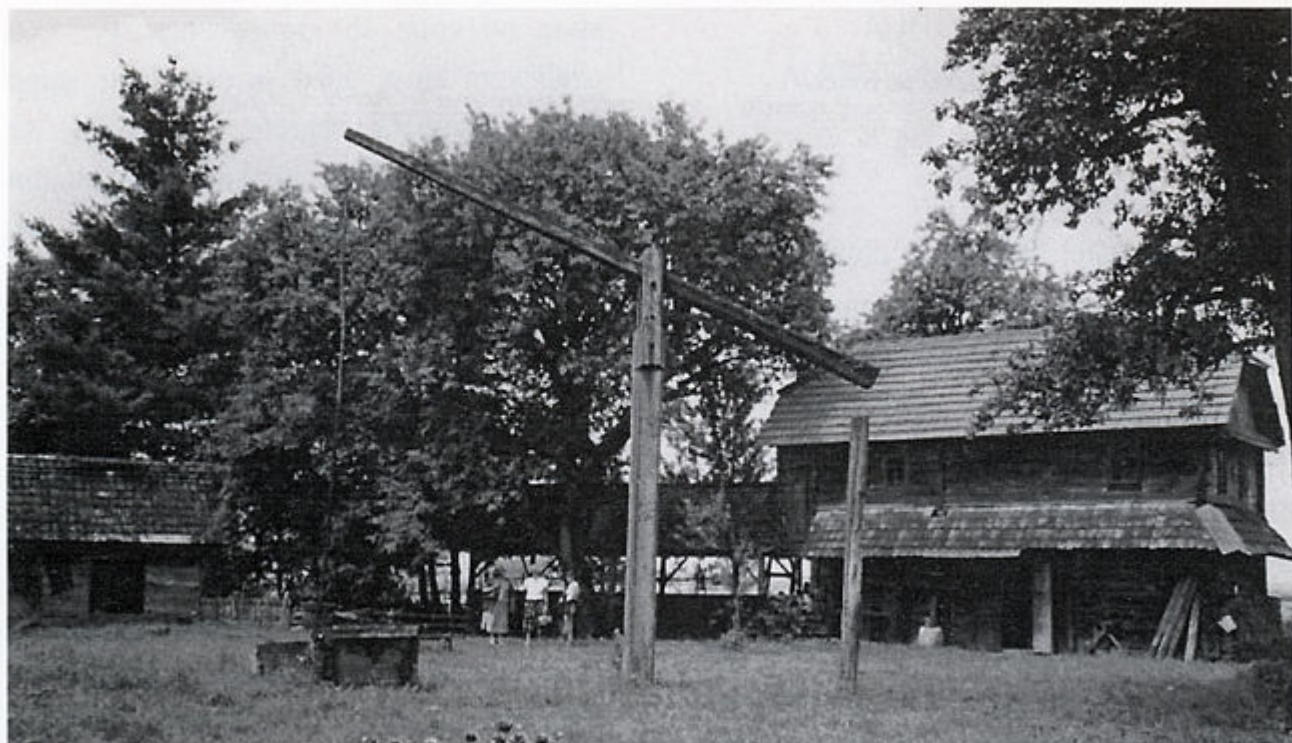
rada ljudi ovoga kraja te knjižnica.

Na "dvornom mestu" - dvorištu postavljen je "zdenac na šibu" s drvenom krunom, a uređeno je i nekoliko manjih cvijetnjaka i vrtova sa starinskim sadnicama. Na radost posjetitelja ovdje se mogu vidjeti i neke domaće životinje.

Zbog činjenice da je Muzej bogat sadržajima potrebno je napokon riješiti problem održavanja i kadrovske ekipiranosti na što već dugi niz godina ukazuju svi stručni programi.

U Domovinskom ratu Muzej se našao na prvoj crti bojišnice pa je bio oštećen. Nastale štete na zgradama i dvorištu odmah je popravio domar Muzeja. Ubrzo je i detaljnije obnovljen pa je Muzej danas pristupačan posjetiteljima.





*Ugodaj starinske "hiže" u kojoj svatko obavlja svoj dio posla (foto: Z. Bogdanović, 1994.)*



*Gospodarske i stambene zgrade stopljene sa zelenilom (foto: A. Mlinar, 1993.)*



## B. OKUĆNICE NARODNOGA GRADITELJSTVA JEDNOG KRAJA

### OZALJ

Narodno sveučilište

Etnografski odjel Zavičajnog muzeja

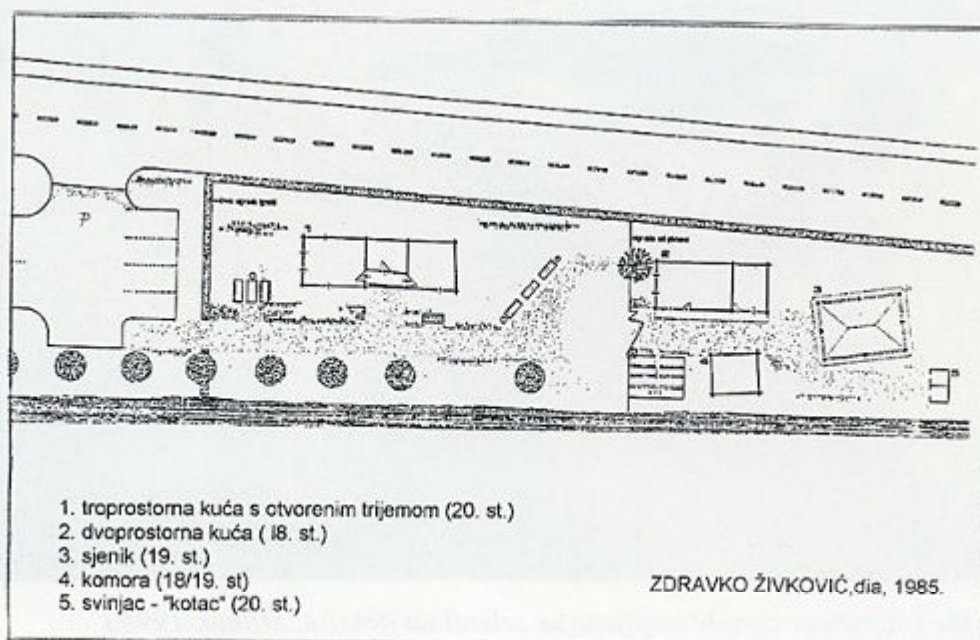
Etnografski odjel Zavičajnog muzeja Ozalj dobio je svoj novi i najprihvatljiviji oblik kada je formiran kao manji muzej na otvorenom. Na parcelu nedaleko od središta grada, u razdoblju od 1984. do 1987. godine, preseljeno je 5 zgrada narodnoga graditeljstva. Uz dvije stambene zgrade postavljene su tri gospodarske. Unutrašnjost svake od njih namještena je predmetima vezanim za kućanstvo, obradu zemlje, vršenje žita, pomagalicima za obradu lana, proizvodnju tekstila i različite druge djelatnosti.

Zgrade su prizemnice od grubo tesanih planjki, natkrivene dvostrešnom slamom pokrivenim krovom.

Ova cjelina sa zgradama i pripadajućim inventarom dočarava način oblikovanja i opremanja stambenog i gospodarskog pro-

stora od kraja 18. do početka 20. st. u ozaljskom kraju. Iako su preseljene samo dvije stambene zgrade, pokušalo se prezentirati najstariji tip kuće s otvorenim ognjištem i mladi sa zidanom peći, ponegdje u selima očuvan i do danas.

Parcela je uređena u skladu s izgledom seoskog dvorišta: travnata je, stazice su pošljunčane, ograđena je grabovom živicom, a u neposrednoj blizini je manji izvor. Ova cjelina je uspješno održavana, prima priličan broj posjetitelja, no još je uvijek nezavršena. Naime, prema planu i konzervatorskoj dokumentaciji, predviđeno je formiranje još jedne okućnice. Bila bi to kuća karakteristična za kraj devetnaestog i početak dvadesetog stoljeća, drvena katnica na podzidu od kamena s pripadajućim gospodarskim zgradama. Tako bi se predstavilo posljednje vremensko razdoblje u kojem se još gradilo na tradicijski način, a Muzej bi uz proširenje izložbe, u podrumu stambene zgrade, konačno dobio toliko potrebne popratne sadržaje.





*Jedna od četiri posjeta školske djece iz Karlovca (foto: A. Mlinar, 1984)*



*Zemljano sude oko otvorene vatre u kuhinji (foto: Z. Bogdanović, 1984.)*

NACIONALNI PARK PLITVIČKA  
JEZERA

Končarev kraj

Okućnica Končar

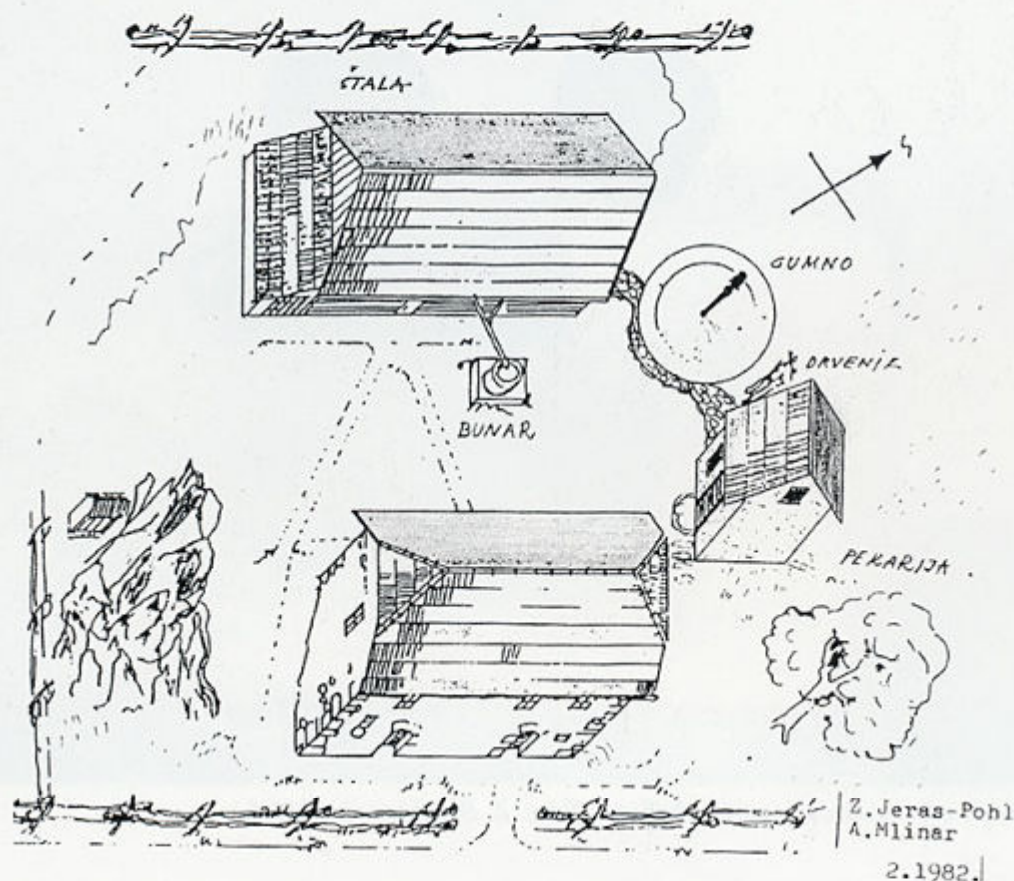
Stambene i gospodarske zgrade na ovoj okućnici izgrađene su 1910. g. Za izvedbu je upotrebljen materijal karakterističan za ovaj kraj Like tj. kamen (sedra) i drvo (brvna). Oblikovane su kao prizemnice s dvostrešnim krovovima strmih ploha pokrivenih šindrom. Vremenom je okućnica izgubila izvorne karakteristike, a štala sa sjenikom i kolnicom je izgorjela.

U razdoblju od 1985. do 1988. g. zgradama i okolišu vraćen je prvobitni izgled i predstavljeni su javnosti. Kuća i pomoćna zgrada (pekarija) su obnovljene i djelomično rekonstruirane dok je štala sa sjenikom i kolnicom u potpunosti rekonstruirana. Obnovljeno je i gumno, bunar i ograda oko cijele parcele. Sve

zgrade su opremljene predmetima tradicijskog inventara kojim su se koristili ljudi toga kraja početkom stoljeća. U kući je ponovno izgrađeno nisko otvoreno ognjište s kojeg se dim slobodno dizao pod krov. Izvedena je i starinska zidana peć koja je zagrijavala dvije prostorije. Spavaće sobe opremljene su krevetima za odrasle i za djecu, te slikovitim vunanim i lanenim tekstilom. U podrumu kuće postavljena je izložba o životnom putu Rade Končara (hrvatski političar, sekretar CK KP Hrvatske, rođen 1911. g., ubijen 1942. g.). Ova cjelina bila je uključena u turističku ponudu kao jedini autentični ruralni ambijent Parka i ovoga područja Like.

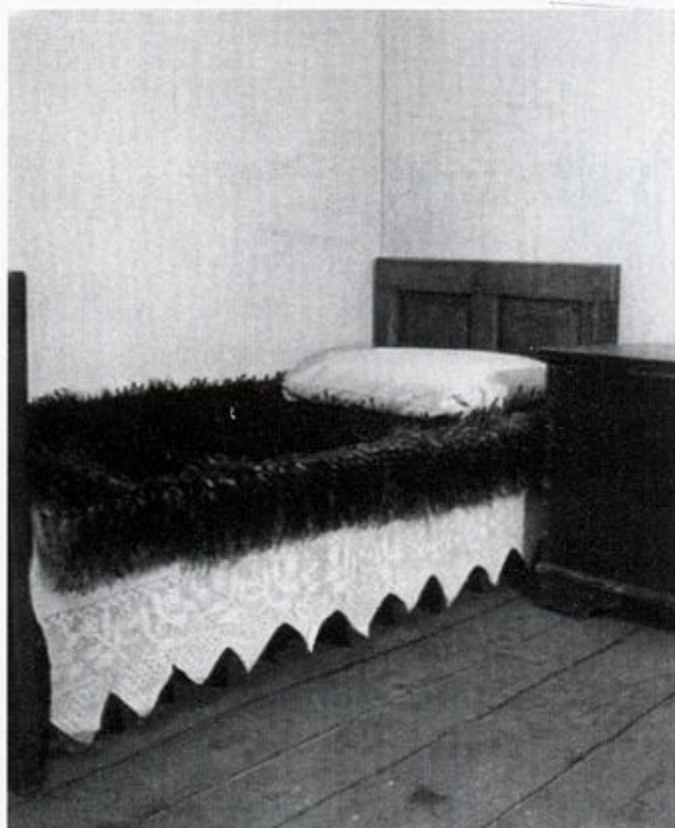
U Domovinskom ratu zgrade i okoliš su zapušteni i djelomično oštećeni, dok su izložbe sasvim uništene.

Potrebna je obnova i ponovno otvaranje za posjetitelje.





*Stambene i gospodarske zgrade obnovljene na starom kućištu (foto: A. Mlinar, 1989.)*



*Krevet s vunenim pokrivačem "biljcem" i plahtom ukrašenom "reckama" (foto: A. Mlinar, 1986.)*



*Otvoreno ognjište s pomagalima za spremanje hrane i "kominjačom", motkom za podizanje "badže", krovišnog otvora za dim*

## BJELOVAR - Veliko Trojstvo

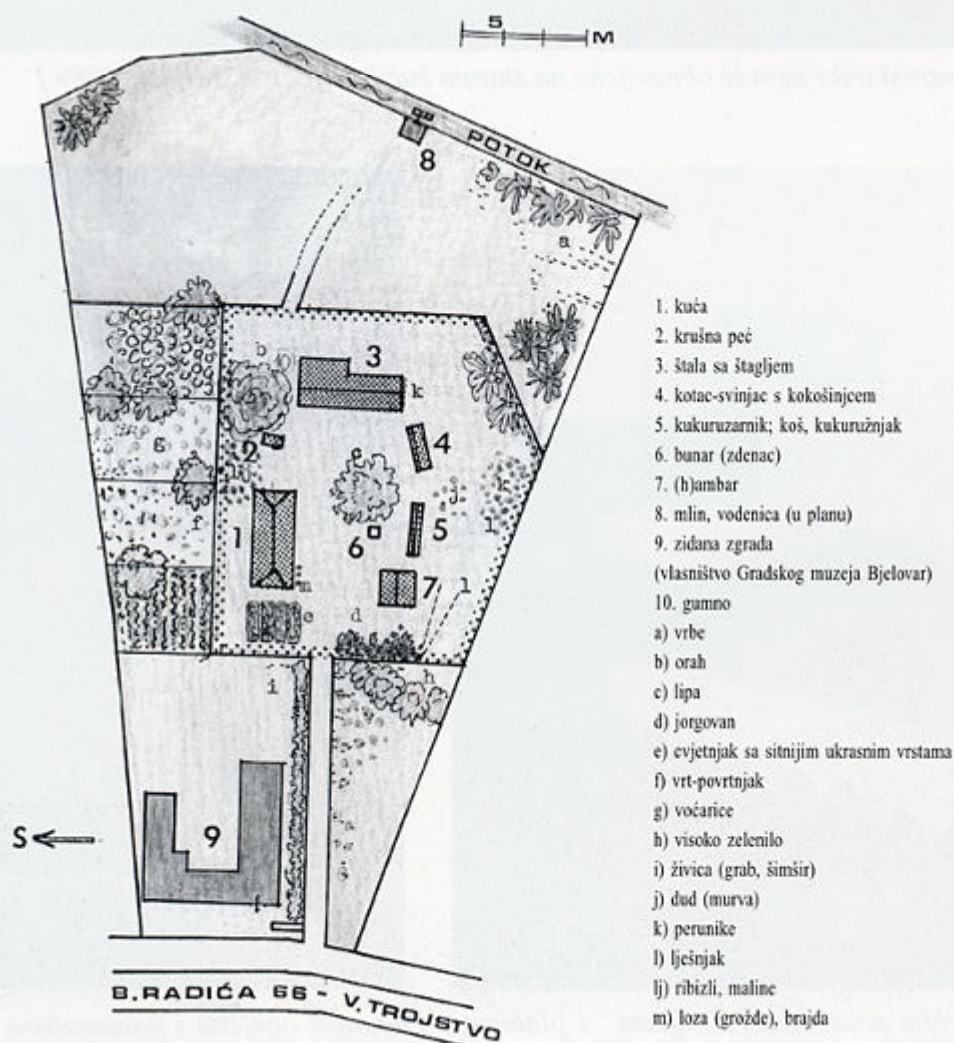
## Tradicijska okućnica

Nakon nekoliko godina rada, s prekidom zbog Domovinskog rata, završena je 1995. g. rekonstrukcija tradicijske okućnice bjelovarskog kraja. Na praznu parcelu u Velikom Trojstvu preseljene su stambene i gospodarske zgrade: kuća, štala sa štagljem, kotac-svinjac s kokošinjcem, koš-kukuruznjak, bunar-zdenac i (h)ambar. Samo je krušna peć izgrađena na sadašnjoj lokaciji. Sve zgrade su prizemnice izvedene drvom ili opekom, natkrivene dvostrešnim krovom. Pokrivene su crijepom, osim

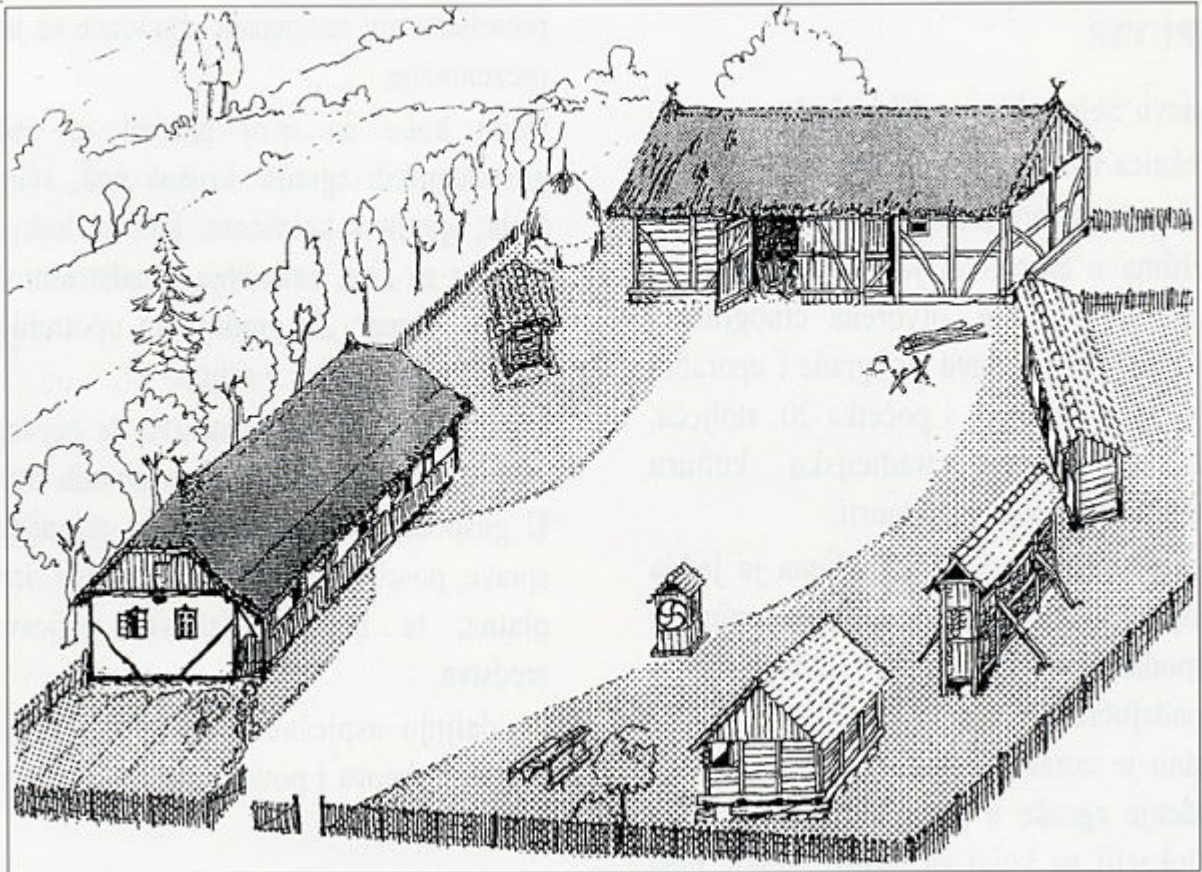
kuće i štale na kojima je pokrov od ražene slame.

Zgrade još nisu opremljene odgovarajućim inventarom i tematskim izložbama što će, nadamo se, ubrzo uslijediti.

Osim predstavljanja zgrada, cilj je i čim vjernije pokazati nekadašnju funkciju i organizaciju vanjskog prostora, odnosno okućnice, način gospodarenja i privređivanja te povezanost s najbližim okolišem. Stoga je u planu izvedba mlina-vodenice, te gumna, obiteljskog vrta i cvijetnjaka. Vrt će njegovati učitelji i učenici trošćanske Osnovne škole uz pomoć nekoliko vrijednih kućanica.



Parcela s okućnicom: rješenje položaja zgrada, zelenila i prilaza (Z. J. Pohl, A. Mlinar, 1996.)



*Dispozicija zgrada (Zlata Jeras Pohl, d.i.a., 1994.)*



*Pogled na okućnicu iz ulice B. Radića (foto: A. Mlinar, 1995.)*

## DARUVAR

Ivanovo Selo - Etnografska zbirka

Okućnica narodnoga graditeljstva

Jedno od najstarijih sela nastanjenih češkim žiteljima u Hrvatskoj je Ivanovo Selo. U njemu je 1979. g. otvorena etnografska zbirka u čijem sastavu su zgrade i uporabni predmeti s kraja 19. i početka 20. stoljeća, karakteristični za tradicijsku kulturu stanovništva češke narodnosti.

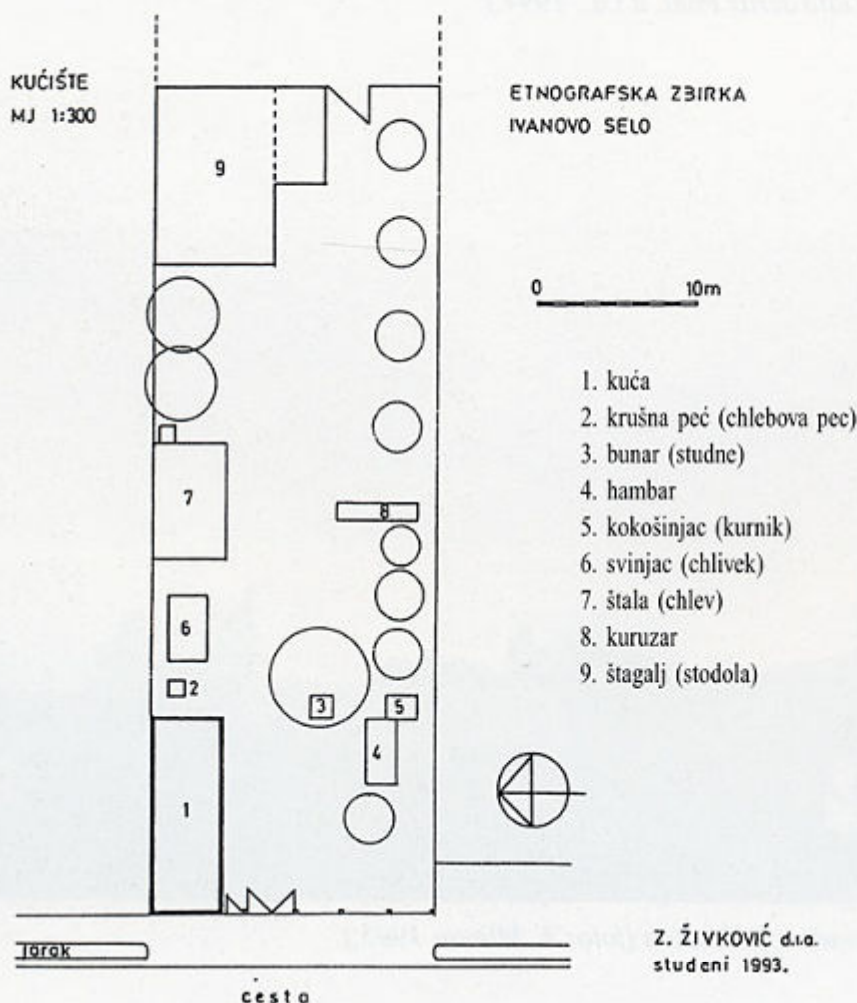
Za navedenu namjeru otkupljena je jedna kompletna okućnica sa stambenim i gospodarskim zgradama, voćnjakom i pripadajućim vrtom. Ovakvo rješenje ujedno je zoran primjer zaštite *in situ*, tj. uređenje zgrade u prirodnom ambijentu i na lokaciji na kojoj su nastale; dakle nisu

preseljene niti namjenski izgrađene za javnu prezentaciju.

Osim kuće na ovoj parceli je čak 9 gospodarskih zgrada: krušna peć, svinjac, štala, sjenik s kolnicom, koš za kukuruz, hambar za žito, kokošinjac, nadstrešnica za slamu i bunar. Za gradnju su upotrebljeni: drvo, opeka, pleter i crijep.

U kući je izloženo pokućstvo, te pomagala za preradu mlijeka i alat za obradu drveta. U gospodarskim zgradama su pripadajuće sprave, posebno one za poljodjelstvo, izradu platna, te ljetna i zimska prijevozna sredstva.

Za daljnju uspješnu prezentaciju uvjet je detaljna obnova i povećana skrb za redovito održavanje.





*Stambena i gospodarske zgrade u nizu smještene uz rub parcele (foto: Z. Živković, 1993.)*



*Unutrašnjost prednje sobe s krevetom za odrasle i djecu (foto: N. Gjetvaj, 1979.)*



## KRIŽEVCI

Gradski muzej Križevci

Okućnica i klet

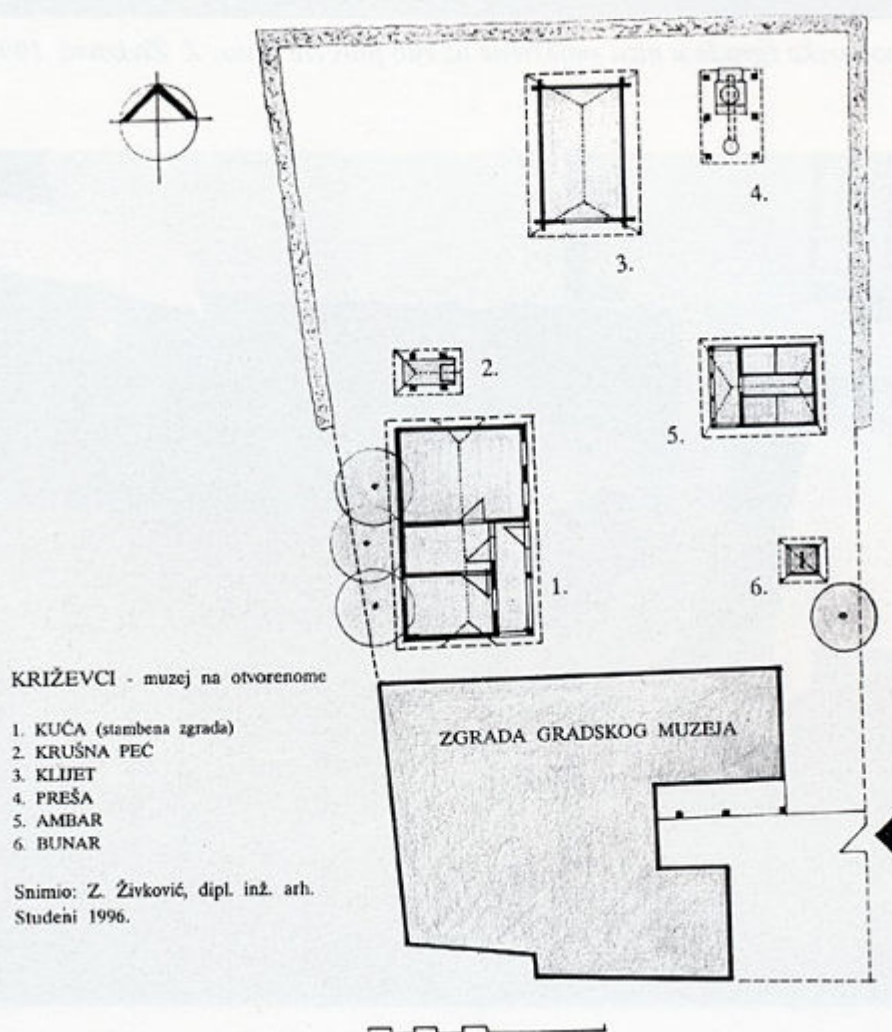
Uz zgradu Muzeja u samom centru grada muzejski djelatnici su 1974. g. započeli izgradnju seoske okućnice križevačkoga kraja. Danas je na parceli 5 zgrada: kuća, krušna peć, hambar, bunar i klijet (vinogradarska zgrada).

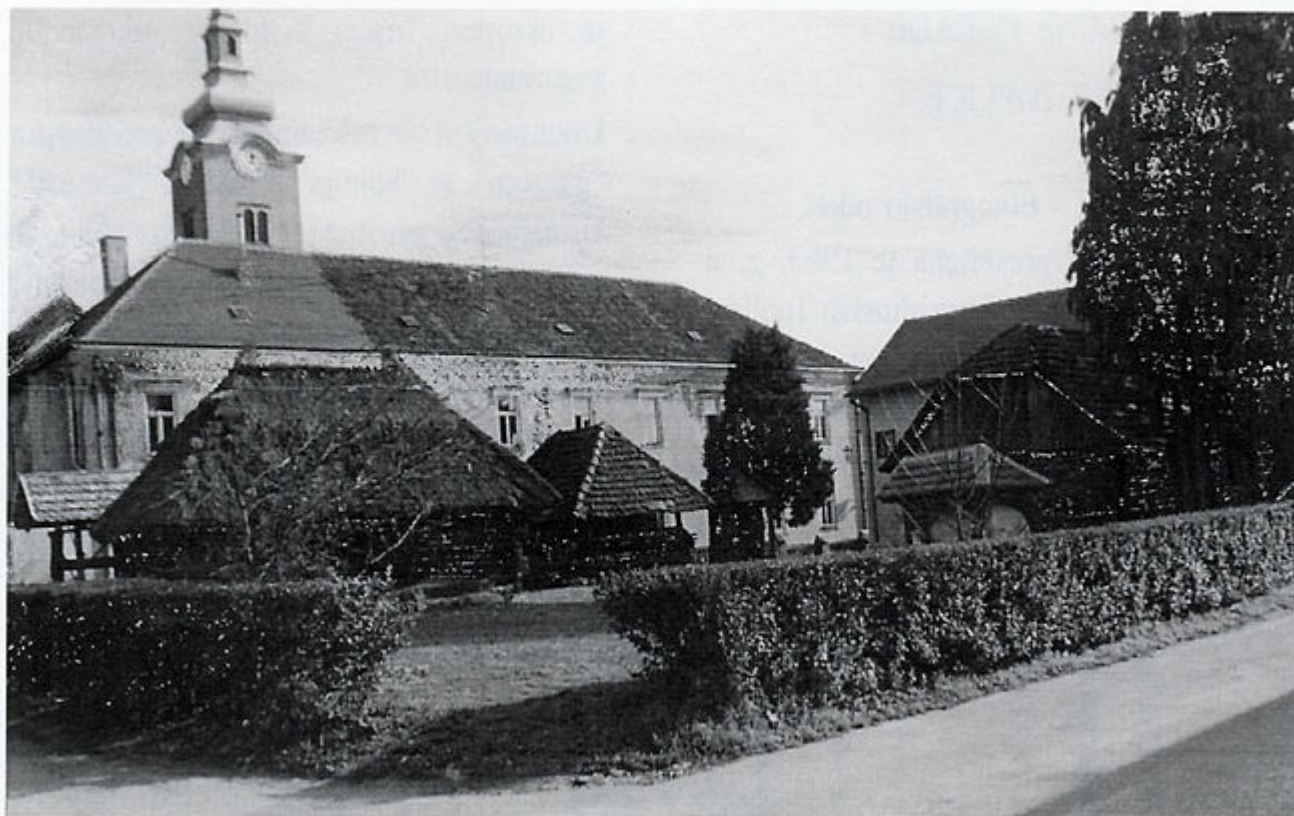
Na postojećoj lokaciji izgrađeni su kuća, krušna peć i bunar dok su klijet i hambar preseljeni iz obližnjih sela. Sve zgrade su

od drvene grade osim krušne peći koja je zidana opekom. Prekrivene su crijepom, ali očuvan je i dio pokrova od drvenih daščica "šinglina" na zaštitnim krovicima hambara. Klijet, ujedno najstarija zgrada, pokrivena je raženom slamom "ritkom".

Uz klijet je starinski tijesak za grožđe, preša sastavljena od masivnih drvenih dijelova.

U tijeku je nadopuna okućnice s još nekoliko zgrada, postava trajnih izložbi, sadnja voćarica i uređenje ograde oko parcele.





*Tradicijska okućnica smještena u gradsku jezgru (foto: Z. Živković, 1996.)*



*Klijet-vinogradarska zgrada karakteristična za sjeverozapadnu Hrvatsku (foto: Z. Živković, 1996.)*

## C. POJEDINAČNE ZGRADE

## VARAŽDINSKE TOPLICE

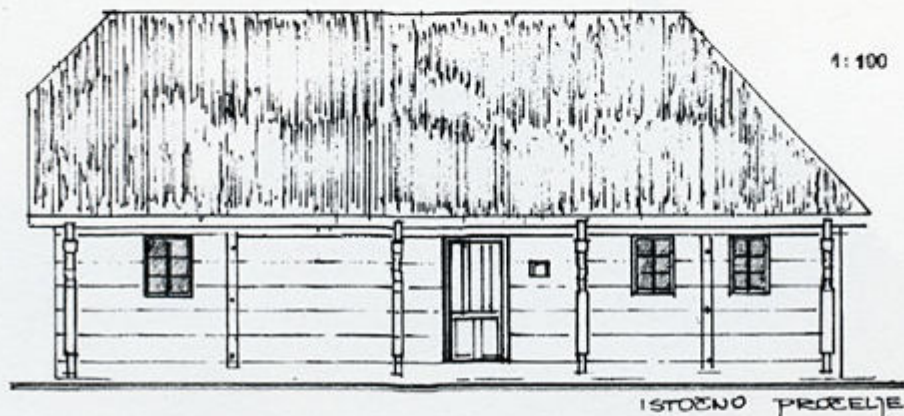
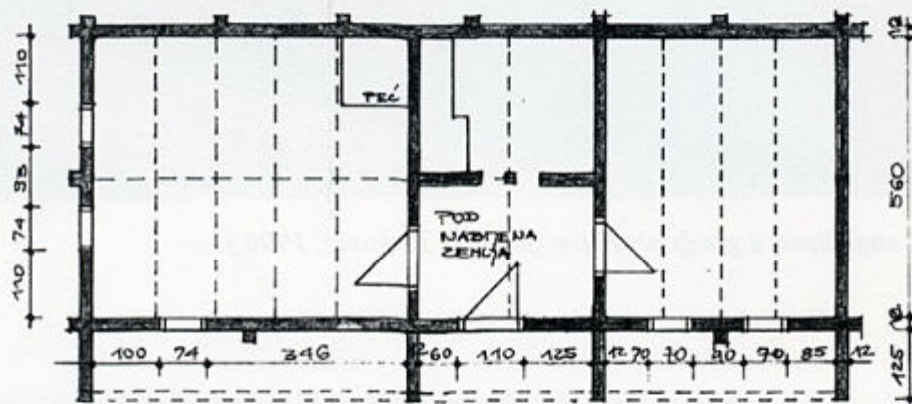
Zavičajni muzej

Tradicijska kuća - Etnografski odjel

Tradicijska kuća preseljena je 1963. g. u središte urbane cjeline Varaždinskih Toplica. Inače je izgrađena 1801. g. u selu Moždencu. Tipičan je primjer tradicijske stambene zgrade sjeverozapadne Hrvatske: prizemnica od hrastovih brvana, pokrivena raženom slamom. Uz duže pročelje izveden

je otvoreni trijem s bogato ukrašenim stupovima.

Unutrašnjost je raščlanjena na predprostor "ganjčec", te "kuhnju", "hižu" i "komoru". U najvećoj prostoriji "hiži" izvedena je zidana peć. U svakoj prostoriji je tradicijski inventar, karakterističan za njezinu funkciju. Opsežniji radovi obnove, koji su uključivali i zamjenu pokrova od slame, izvedeni su 1983. g. Kuća već tridesetak godina ima namjenu etnografskog odjela Zavičajnog muzeja Varaždinske Toplice.



JUŽNO PROČELJE

(Nacr: Ksenija Petrić, d.i.a, 1982.)



*Duže pročelje s trijemom i ulazom (foto: A. Mlinar, 1996.)*



*Sude oko ložišta zidane peći u kuhinji (foto: A. Mlinar, 1996.)*

## SLAVONSKI BROD

Brodski Varoš

Spomen-park Đuro Đaković

Kuća i gospodarska zgrada

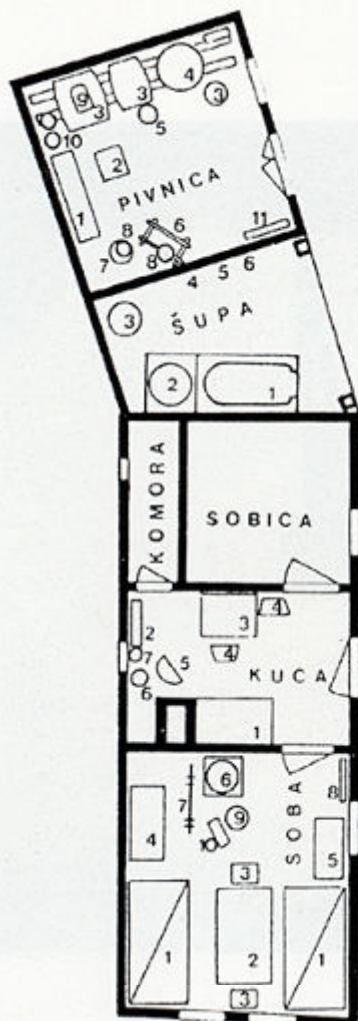
Kompleks Spomen-parka otvoren je 1979. g. u znak sjećanja na Đuru Đakovića, hrvatskog revolucionara i pobornika radničkih prava između dva svjetska rata i protivnika diktature kralja Aleksandra (rođen 1886. g., ubijen 1929. g.).

Rodna kuća i gospodarska zgrada obnovljene su kao tradicijski objekti toga dijela Slavonije. To su dvije zidane prizemnice u nizu, međusobno spojene.

Kuća je izduženog tlocrta, podijeljena na "kuću" u kojoj je zidana peć, sobu, sobicu

i komoru. Opremljena je bogatim slavonskim inventarom domaće izrade bitnim za spremanje hrane, odmor, proizvodnju tekstila te manjom biografskom izložbom.

U produžetku kuće nastavlja se gospodarska zgrada podijeljena na šupu i pivnicu. U zgradi su izložena pomagala za poljodjelstvo, uzgoj blaga, bravarski alat s nakovnjem, krušna peć s pripadajućim priborom i niz drugih uporabnih predmeta. Izložba je deponirana na samom početku Domovinskoga rata i tako spašena od uništavanja. Nadamo se skorašnjoj obnovi zgrada i muzejskog postava kako bi ova stambeno-gospodarska cjelina i dalje bila pristupačna posjetiteljima.



## SOBA

1. Kreveti
2. Stol - trpeza
3. Stolice - stolovi
4. Sanduk
5. Kolijevka - zipka
6. Tučena peć
7. Motka za sušenje obuće-štica
8. Vješalica-čiviluk
9. Vitlić - sprava za namatanje niti
10. Simbilić - sandučić za pribor tkalačkog stana

## KUĆA

1. Zidani šporet s posudem
2. Ormarić za hranu i posude - polica
3. Stol-trpeza
4. Stolice-stolovi
5. Niska stolica s tri noge-stolčić
6. Posuda od dužica za pravljenje maslaca-putarnica
7. Keramička posuda za vodu-testija

## SOBICA

PRIKAZ ŽIVOTA  
ĐURE ĐAKOVIĆA

## ŠUPA

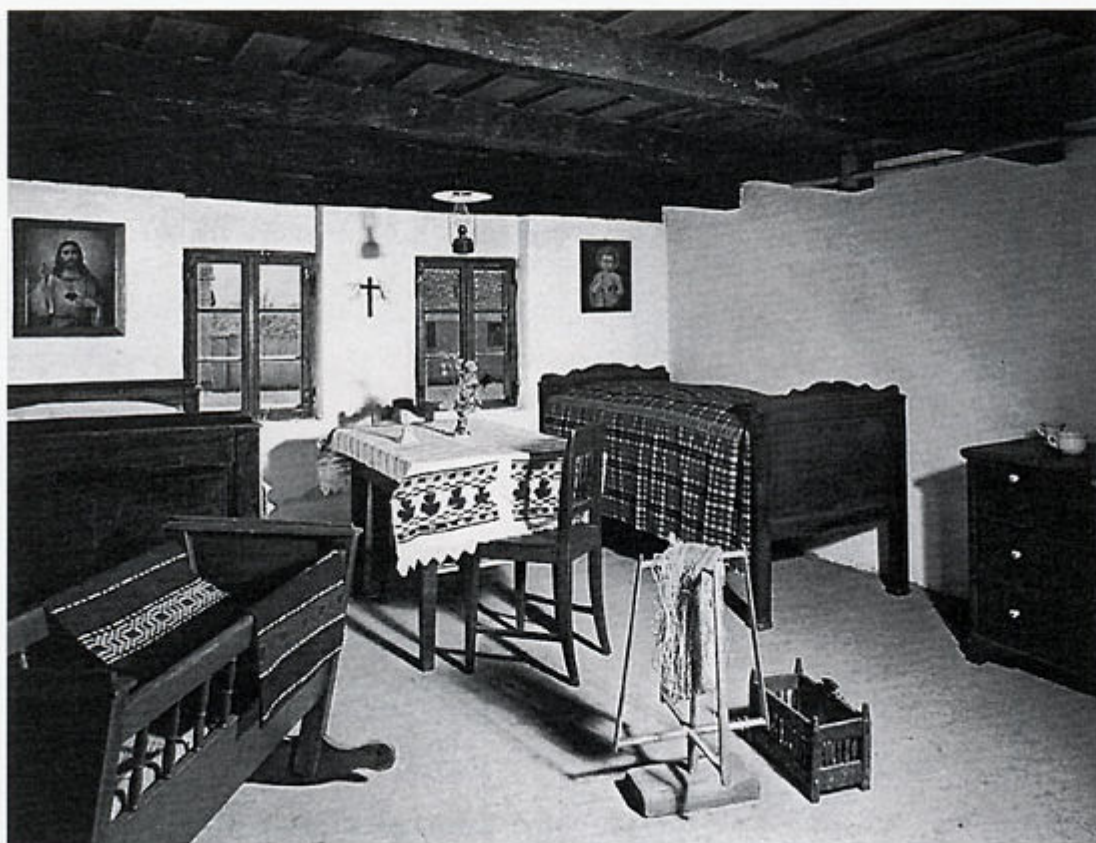
1. Peć za pečenje kruha-vanjska peć i pribor - lopata, omelica, ogreblica, požarač
2. Kolluša
3. Drvena posuda-uljište
4. Vile
5. Grablje
6. Košara-sepet

## PIVNICA

1. Klupa s bravarskim alatom
2. Panj s nakovnjem
3. Burad
4. Posuda od dužica-kaca
5. Posuda od dužica-škal
6. Stalak za cijedenje sireva
7. Keramički kapak - dio kotla za pečenje rakije
8. Košarice za kruh
9. Lijevak od dužice-livak
10. Keramičke posude-čupovi
11. Vješalica-čiviluk



*Rodna kuća Đure Đakovića*



*Soba, najveća prostorija opremljena na starinski način (presnimci iz Kataloga izložbe, 1980.)*

## SLAVONSKI BROD, Beravci

## Muzej Brodskog Posavlja

## Ižimača (moštara)

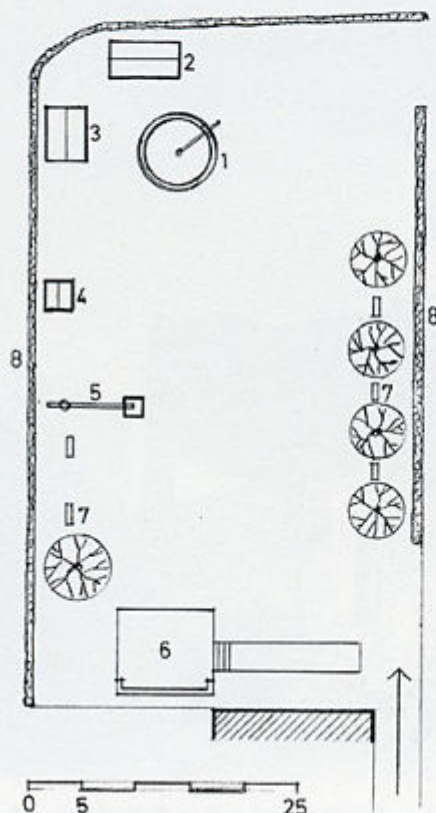
Istiskivanje soka iz pitomih i divljih sorti jabuka i krušaka u selima Brodskog Posavlja izvodilo se sve do prije dvadesetak godina uz pomoć ižimače (moštare). Bilo ih je samo nekoliko u selu, a nalazile su se u blizini kuće, obično u voćnjaku.

Postupak istiskivanja soka započinje usitnjavanjem voća u valovima pod masivnim kamenim kotačem kojeg pokreće par konja. Usitnjeno voće dalje se obrađuje u preši. Sok se koristi odmah ili se od njega peče rakija, a od divljih jabuka dobiva se ocat.

Već petnaest godina u Beravcima se ovaj postupak izvodi kao folklorna manifestacija

pod nazivom "Ižimača", a u organizaciji KUD-a "Ivan Goran Kovačić" i Muzeja Brodskog Posavlja. To je svečanost u kojoj sudjeluje cijelo selo: svi peku kolače, ugošćuju KUD-ove i goste iz različitih krajeva, voze se po selu na okićenim konjskim kolima, a kada završe ižimanje plešu i zabavljaju se kasno u noć.

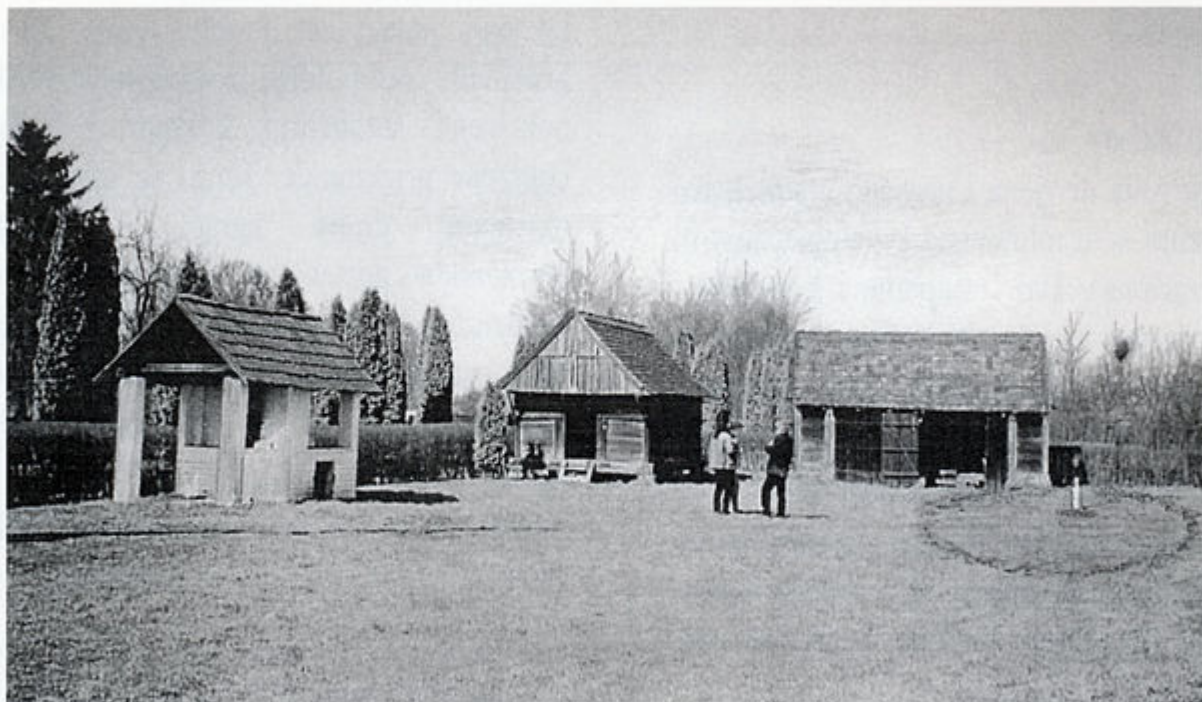
Spomenuti Muzej i KUD su 1981. g. uz pomoć republičkih sredstava otkupili jednu od posljednjih ižimača toga kraja i preselili je u centar sela u blizini crkve Sv. Duha. Na parceli su još postavljeni: (h)ambar, krušna peć i bunar s dermom. Radi nadopune kućišta poželjno je planirati preseljenje tradicijske stambene zgrade. Obnova postojećih zgrada preduvjet je za održavanje već tradicionalne priredbe "Ižimača".



BERAVCI - IŽIMAČA

- 1) IŽIMAČA
- 2) PREŠA
- 3) AMBAR
- 4) KRUŠNA PEĆ
- 5) ĐERAM (BUNAR)
- 6) POZORNICA
- 7) KLUPE
- 8) ŽIVICA

snimio :Zdravko Živković, Ožujak 1997.



*Krušna peč, (h)ambar, ižimača i prostor na kojeg se postavljaju valovi. (foto: A. Mlinar, 1997. g.)*



*Usitnjavanje jabuka u valovima na dan "Ižimače" 1988. g. (foto: V. Ličanin, 1988. g.)*



## VINKOVCI

Otok

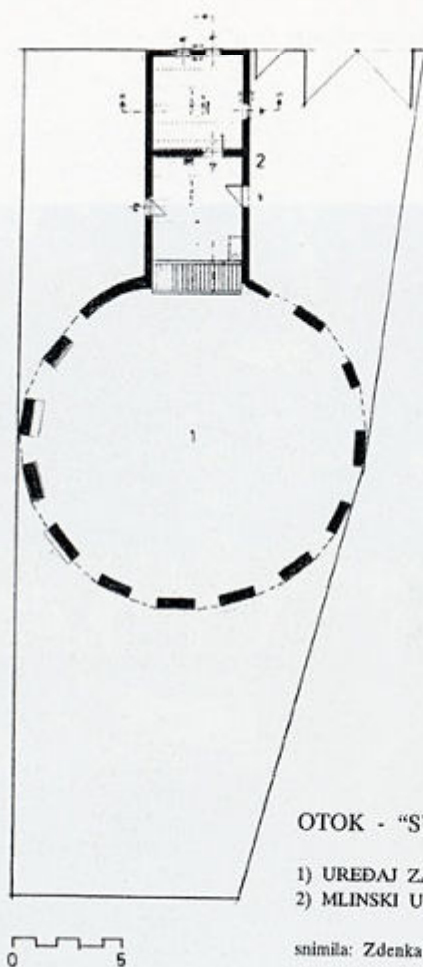
Mlin "suvara"

Snaga vode ili vjetra i narodno graditeljstvo povezuju se u mlinovima (vjetrenjačama ili vodenicama), kao i stupama i košićima - pomagalima za obradu i pranje tekstila, te pilanama i kovačnicama. Ove zgrade i naprave poznate su u krajevima gdje je bilo brzih vodotoka, odnosno snage vjetra.

Specifični mlinovi "suvare", građeni su po Slavoniji, a pokretala ih je snaga konja. Jedina do danas očuvana i prezentirana

javnosti nalazi se u selu Otok. To je građevina sastavljena iz kružnoga oblika pokrivena šatorastim krovom i manje izdužene prizemnice. Konji se upregnu u okruglom dijelu zgrade u veliko horizontalno postavljeno kolo (koleso) koje zupčanicima pokreće mlinski mehanizam. Mlin s pripadajućim postrojenjem i stanom mlinara nalazi se u izduženom dijelu zgrade.

Zgradu i cjelokupni mehanizam treba obnoviti jer su već prilično zapušteni.



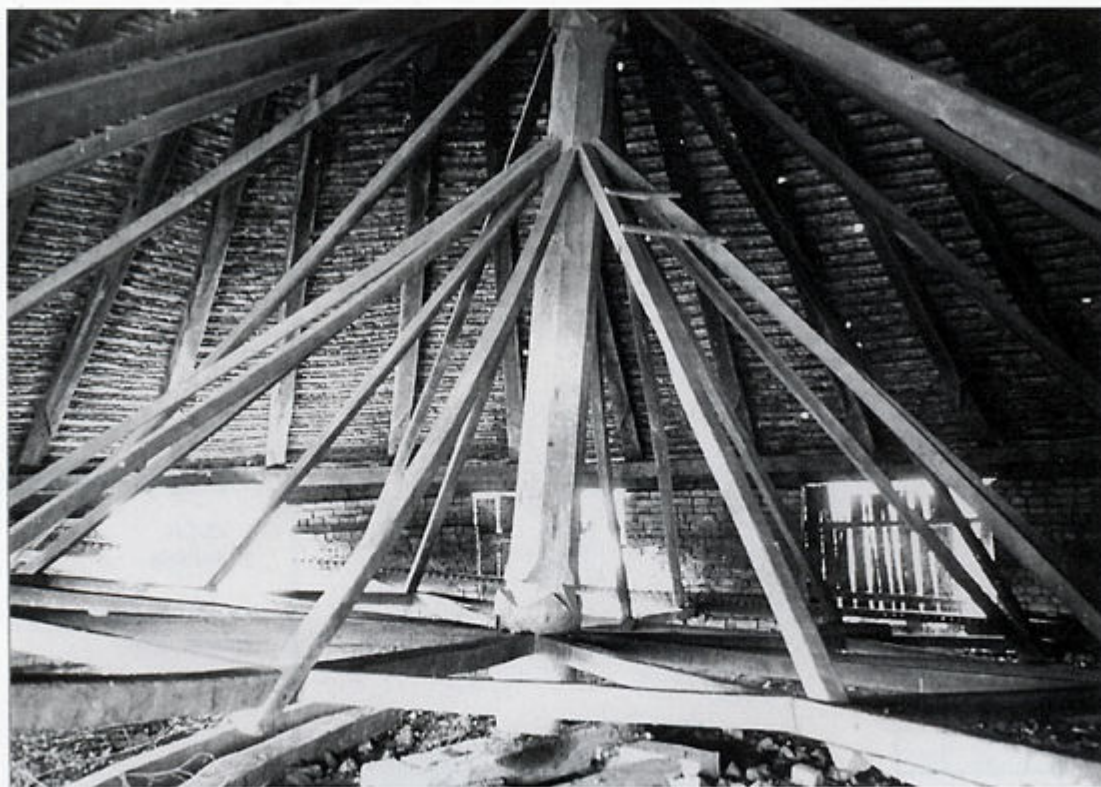
OTOK - "SUVARA" (MLIN NA KONJSKI POGON)

- 1) UREDAJ ZA POKRETANJE MLINA (KOLESO)
- 2) MLINSKI UREDAJI I MLINAROV STAN

snimila: Zdenka Predijevac



*Izdužena i okrugla zgrada u sastavu suvare (foto: N. Vranić, 1961.)*



*Konstrukcija šatorastog krovista (foto: N. Vranić, 1961.)*

## ZAGREB

Brdovec

Muzej Brdovec

Kuća i (h)ambar

U blizini zgrade Muzeja Brdovec 1987./1988. g. preseljena je kuća i (h)ambar da se u dogledno vrijeme prezentira cjelovita okućnica toga dijela Hrvatskoga zagorja na granici s Gornjom Posavinom.

Kuća je prizemnica iz 1841. g., s otvorenim trijemom uz duže pročelje. Građena je planjkama. Unutrašnjost je troprostorna. U najvećoj prostoriji izvedena je zidana peć,

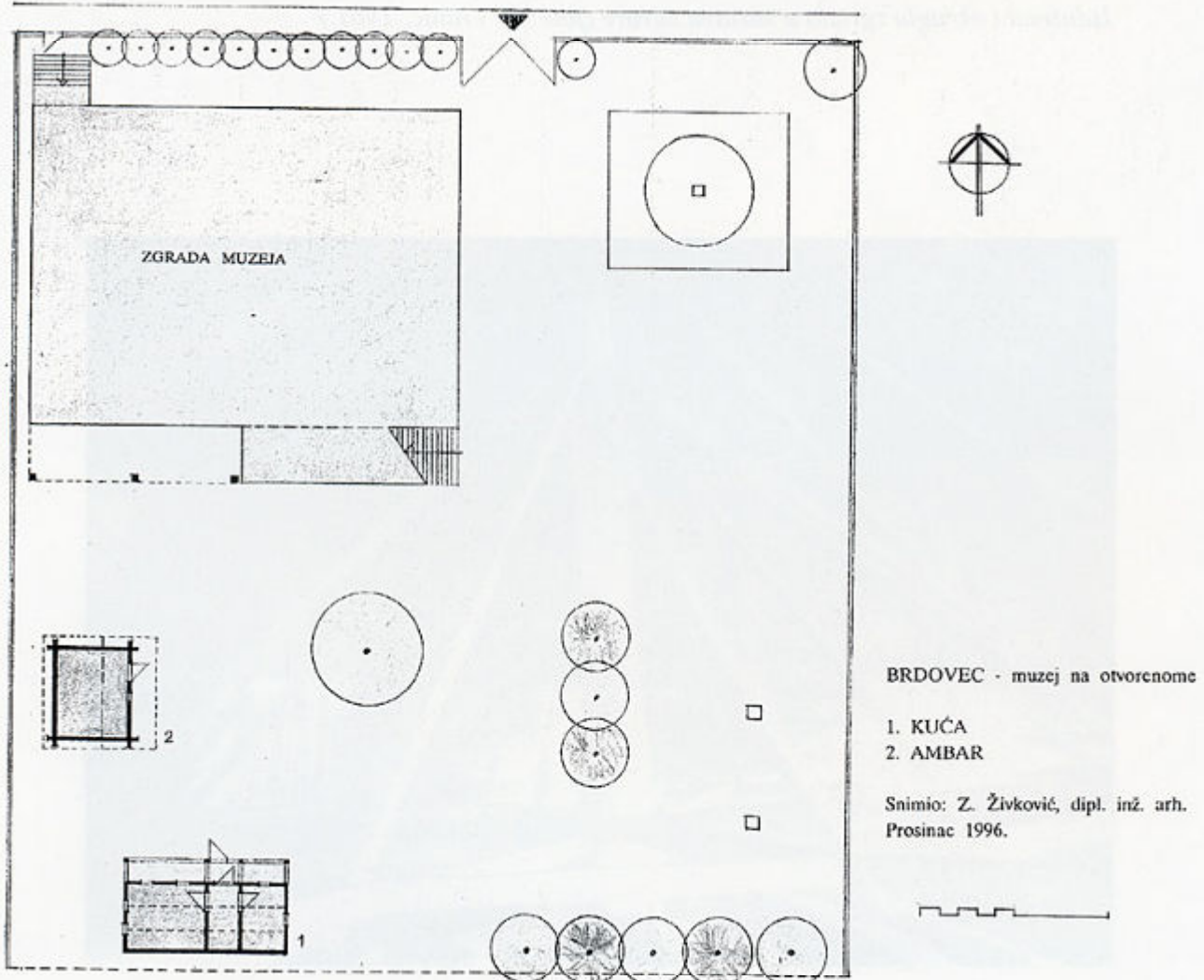
posebno slikovitih funkcionalnih detalja i ukrasa. Kuća je samo djelomice opremljena potrebnim tradicijskim inventarom.

(H)ambar je izveden početkom dvadesetoga stoljeća od već korištene drvene građe.

Planjke su povezane na "hrvatski ugao", tj. završeci im slobodno strše u prostor.

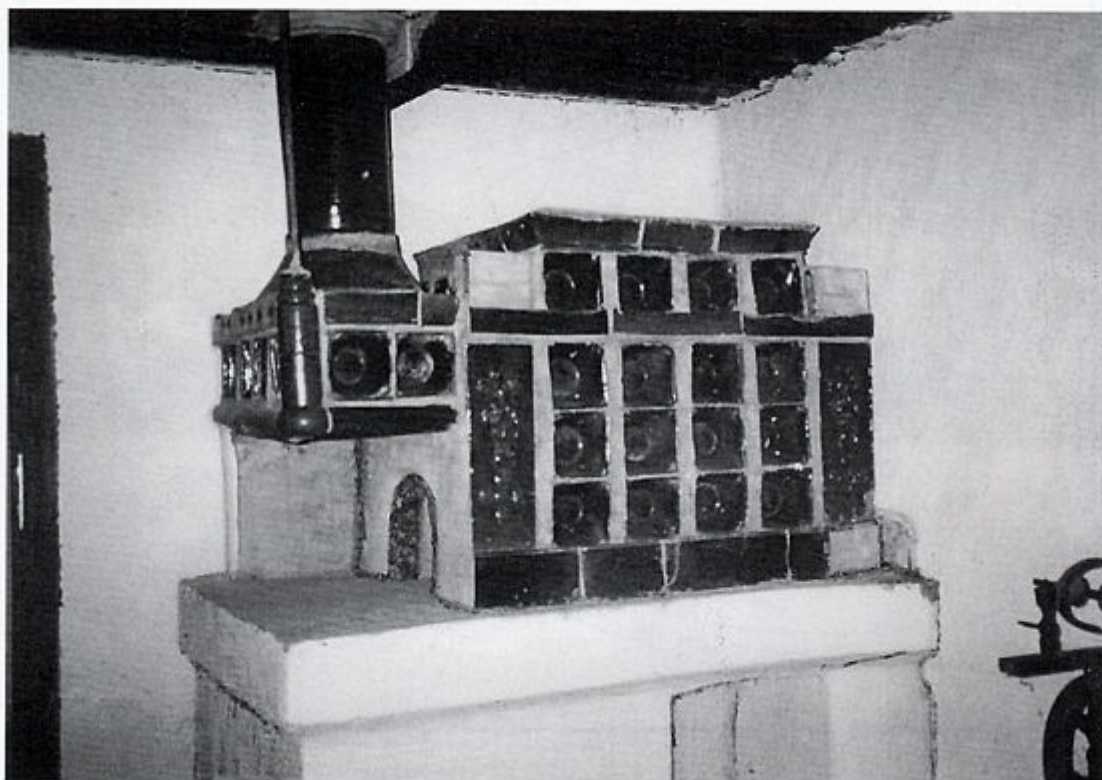
Izvorno je ova zgrada korištena kao spremište žitarica i drugih plodina.

Prema programu ubrzo treba uslijediti nadopuna predmeta karakterističnih za ova dva objekta, a potom i formiranje okućnice.





*Stambena i gospodarska zgrada sa starom lipom (foto: A. Mlinar, 1996.)*



*Zidana kuhinjska peć obložena glaziranim pećnjacima (foto: A. Mlinar, 1996.)*

## ZAGREB

Gračanski Ribnjak broj 20

Mlin-vodenica (vlasnik Rudolf Banić)

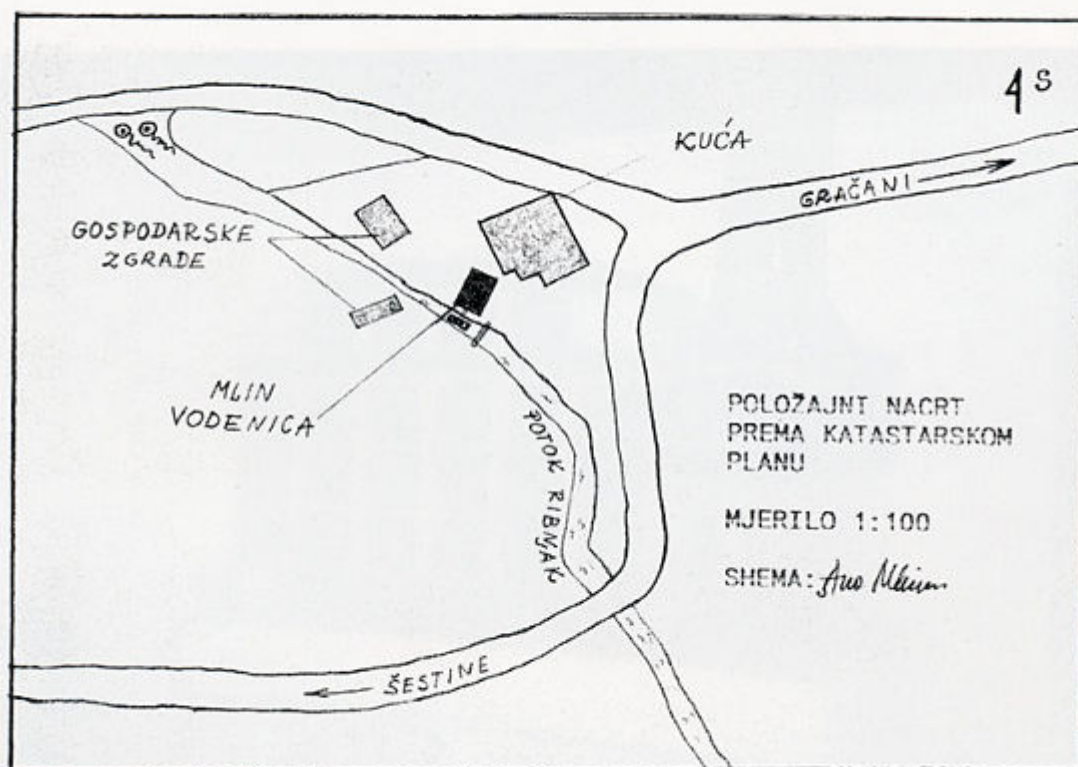
Brzi vodotoci mnogobrojnih potoka Medvednice stoljećima su korišteni za pokretanje mlinova-vodenica. Prije tridesetak godina još je nekoliko mlinova radilo na području grada Zagreba, a u široj okolici bilo ih je skoro na svakom vodotoku.

Nažalost do danas je rijetko koji mlin sačuvan, a pogotovu oni koji rade. Jedan od takvih nalazi se u Gračanskom Ribnjaku između Gračana i Šestina na potoku Gračanski Ribnjak ili Topličica kako ga zove starije stanovništvo toga kraja.

Mlin je izgrađen prije više od dvjesto godina, a u sačuvanim pisanim dokumentima spominje se 1773. g. Izveden je kao manja drvena zgrada s dvostrešnim krovom. Veliko drveno kolo povezano je horizontalnom osovinom s mehanizmom za mljevenje.

Unutrašnjost je podijeljena na prostoriju u kojoj je mlinsko postrojenje i sobu za mlinara s najnužnijom opremom za boravak i odmor.

Uz redovitu skrb obitelji Banić, mlin je detaljno obnovljen u razdoblju od 1983.-1985. g. sredstvima grada Zagreba. Danas se u mlinu melje za potrebe vlasnika, a i za užitek dosta čestih posjetitelja.





*Mlin s nadljevnim vodenim kolom (foto: A. Mlinar, 1997.)*



*Unutrašnjost mlinareve sobe (foto: A. Mlinar, 1997.)*

## ZAKLJUČAK

Ovaj prilog dokumentira 13 lokaliteta u Hrvatskoj na kojima se nalaze manje ili veće ruralne cjeline predstavljene javnosti. One su ilustrirane kratkim tekstom s osnovnim informacijama, vredovanjem, nedostacima, te naputcima za poboljšanje. Radi stvaranja predodžbe o prostornosti data je tlocrtna dispozicija okućnice ili pojedine zgrade ukoliko je samo ona prezentirana. Za slikovni prilog odabrali smo po jednu fotografiju eksterijera i jednu unutrašnjosti. U onim muzejima u kojima još uvijek nisu postavljene izložbe, dat je još jedan prilog vanjskog prostora.

Osim skromnog broja predstavljenih, uglavnom stambenih (i manje gospodarskih) cjelina, prava je šteta što nismo u mogućnosti obnoviti i javnosti približiti specifične građevine privrednog i/ili tehničkog karaktera. Zsigurno bi bilo atraktivno i poučno pokazati one u kojima se koristila snaga vode i vjetra. Tako bi na otocima i obali našeg mora mogle biti predstavljene vjetrenjače s jedrima čije ostatke nalazimo još i danas.

To su u Gorskom kotaru kovačnice, koje su bile u pogonu sve do šezdesetih godina ovoga stoljeća a danas ih više, na žalost, nema. Atmosferu jedne goranske kovačnice opisao je arh. A. Freudenberg, jedan od najboljih znalaca narodnoga umijeća "... Udarci velikih, teških kovačkih kladiva koja pokreću mlinska kolesa, odzvanjaju nadaleko još i danas, kao i u danima Zrinskih i Frankopana, iako od tih velikaških obitelji i njihove nekoć velike industrije željeza nije ostalo ništa do

nekoliko arheoloških ostataka, povijesnih spisa i bilježaka. Kad čovjek, majstor potegom na žici, upravi tok vode Čabranke na mlinsko kolo, oživljuje iznova prošlost. Uz svaku novu sjekiru ili motiku odzvanjaju udarci velikog kladiva i odbijaju se o susjedne planine brzo, snažno i ritmički ujednačeno."

U Lici, Zagori i Banovini zanimljivi bi bili mlinovi - vodenice, stupe, bučice i pilane u Rastokama, na Plitvičkim jezerima, a pogotovo u Sincu. Za njihovu obnovu, primjerice ne treba mnogo. No, ne učini li se to uskoro, propast će posljednji očuvani primjerci. To se odnosi i na vinogradarske krajeve od Pokuplja do Međimurja, Baranju sa slikovitim krajobrazima, vinogradima i pitoresknim klijetima - na male zgradice među kojima ima i onih koje su još pokrivene slamom. Neke cjeline su u toj mjeri očuvane da bi ih ubuduće trebalo samo održavati, a to su prije svega klijeti u Hižanovcu podno Kalnika, u okolici Jastrebarskoga, i mnogobrojne skupine diljem Hrvatskog zagorja.

U Baranji i uz Dunav prema Iloku prapor je glavni geološki sastojak, inače podatan za obradu, pa su stoga u njemu izdubljeni prostori "gatori" koji služe kao vinski podrumi.

Oblik građevina koji se smatra praoblikom i najstarijim građevinama Hrvata na ovim prostorima su bunje (ćemeri, kažuni, poljarice), male suhozidne zgrade, karakteristične za Istru i Dalmaciju. Smještene su u polju, a služe kao pomoćne zgrade za odmor, pri obradi zemlje, čuvanje alata i sl.

Ono čemu najviše težimo jest očuvanje cjelovitih sela s kompletnim okućnicama, vrtovima i cijelim gospodarstvima te tradicijskim načinom privređivanja. Jedino se tako čuva integralni život i kultura spojena s novim oblicima privređivanja, te težnja k boljem i kvalitetnijem životu. Svaki element seoskog prostora čini njegovu posebnost i privlačnost počev od puteva i stazica, potoka, mostova, crkvice do rukotvorstava i duhovnih vrijednosti. Sve ove vrijednosti daju prednost selu pred masovnim i uniformiranim turizmom. Za početak mogla bi biti uključena i predstavljena ona sela koja su u neposrednoj blizini većih turističkih centara, a prije svega ona u granicama Nacionalnih parkova i Parkova prirode jer imaju danas toliko tražen element - zdravu hranu.

Moramo se čim prije ugledati u svjetske primjere gdje su sela postala dodatni ekonomski i turistički sadržaj pojedine regije. Uspjeh je to i za selo i za grad, kao i za kulturni identitet pojedine zemlje i njezin sveukupni boljitak.

#### Literatura:

- Freudenreich, A.. Etno-park - muzej na otvorenom, "Čovjek i prostor", br. 185., Zagreb, 1968.
- Gjetvaj, N.. Prikaz etnografske zbirke u Ivanovu Selu kod Grubišnog Polja, "Etnografska istraživanja", 1., Etnografski muzej u Zagrebu, Zagreb, 1981.
- Glusberg, J.. "Hladni" i "vrući" muzeji, "Muzeologija", 23, MDC, Zagreb, 1983.
- Gušić, M.. Program uredjenja Starog sela Kumrovec, Etnološki zavod JAZU, Zagreb, 1983.
- Gušić, M.. Selo Kumrovec - povijesni spomenik, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 4.-5., Zagreb, 1978.-79.
- Gušić, M.. Osnivanje, znanstvena obrada i muzejska postava zavičajnog muzeja u Dolnjoj Kupčini, "Etnološka istraživanja", 1., Etnografski muzej u Zagrebu, Zagreb, 1981.
- Hahnel, J.. *Rheinisches Freilichtmuseum Kommern*, Rheinland-Verlag GmbH, Köln, 1985.
- Jeras-Pohl, Z.; Mlinar, A.. Konzervatorska studija za rekonstrukciju rodne kuće R. Končara, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, (elaborat), Zagreb, 1982.
- Kolar, S.; Mlinar, A.. Memorijalni muzej Rade Končara u Končarevom kraju (katalog muzejske izložbe), Muzej revolucije naroda Hrvatske u Zagrebu, Zagreb, 1985.
- Lazarević, A.. Uvodne napomene o etnoparku, "Etnološka istraživanja", 1., Etnografski muzej u Zagrebu, Zagreb, 1981.
- Maroević, I.. *Sadašnjost baštine*, Društvo povjesničara umjetnosti SRH, Društvo konzervatora Hrvatske i Sveučilište u Zagrebu, Knjiga XXXVI, Zagreb, 1986.
- Marković, K.. Zaštita tradicijskog narodnog graditeljstva - ideje i pokušaji stvaranja etnoparka na području sjeverozapadne Hrvatske, "Etnološka istraživanja", 1., Etnografski muzej u Zagrebu, Zagreb, 1981.
- Mlinar, A.. Zaštitni radovi na tradicijskoj kući u Varaždinskim Toplicama, "Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske", 1./2., Zagreb, 1984.
- Mlinar, A.. Muzej na otvorenom Zaanse Schans kraj Amsterdama - povod za kratak pregled stanja etnoparkova u Hrvatskoj. U: "Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske", 20./1994., 21./1995., Državna uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Zagreb, 1996.
- Mlinar, A.. Zavičajni muzej Dolnja Kupčina - muzej na otvorenom, (muzejski prospekt), Državna uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Zagreb, 1996.
- Mlinar, A.; Sitta, S.. *Tradicijnska okućnica u Velikom Trojstvu* (muzejski vodič u pripremi)
- Mlinar, A.; Živković, Z.. *Okućnica narodnog graditeljstva u sastavu Gradskog muzeja Križevci*, (elaborat), Državna uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Zagreb, 1996.
- Muraj, A.. Vinogradarske kleti u Obrežu podno Kalnika - spomenik narodne kulture, "Križevački zbornik", II., Gradski muzej Križevci, Križevci, 1982.
- Pandžić, N.; Toldi, Z. i drugi. Spomen-park Đuro Đaković, Brodski Varoš (katalog izložbe), Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod, 1980.
- Pottler, Viktor, H.. "Österreichisches Freilichtmuseum", Nr. 12., Stubing bei Graz (Schriften und Führer), Graz, 1985.
- Šarić-Bledšnajder, D.; Šprem-Lovrić, B.. Rekonstrukcija i uređenje Starog sela Kumrovec, (katalog izložbe), Spomen park Kumrovec, 1987.
- Toldi, Z.. Otkup izimača za etnografski odjel Muzeja Brodskog Posavlja, "Vijesti", Godišnjak muzeja Brodskog Posavlja, broj 5.-6., Slavonski Brod, 1982.
- Zippelius, A.. *Handbuch der europäischen Freilichtmuseen*, Rheinland-Verlag, Köln, 1974.



24. Živković, Z.; Laszlo, Ž.. Glavni projekt premještanja objekata na novu lokaciju - Etnodjel Zavičajnog muzeja Narodnog sveučilišta Ozalj, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture Hrvatske, Zagreb, 1985.

25. Živković, Z.; Mlinar, A. i drugi. Etnopark Ozalj - prijenos kuće iz Malog Erjavca, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture Hrvatske, Zagreb, 1991.

26. Živković, Z.. Tehnički uredaji i gradevine, "Gradevinar", br. 1., Hrvatsko društvo građevinskih inženjera, Zagreb, 1996.

*and Gračanski Ribnjak (Zagreb) and Otok and Berovci (Vinkovci).*

*In view of the insufficient number of open-air museums, of the dilapidation of examples of folk culture, as well as the destruction of numerous villages in the war, there is a need for creating new museums, and this is the wish of a number of experts.*

## **SUMMARY: Croatian Ethnological Open-Air Museums**

*Open-air museums as a form of conservation and presentation of traditional architecture, villages and the creativity of the people have been present in the world for over a hundred years. These are places where people can learn about the cultural heritage, enjoy recreation, have fun, where they are offered a chance to taste homemade dishes and buy various souvenirs.*

*This form of conservation was introduced to Croatia some thirty years ago. To this day several small museums have been created. According to the region they represent, they can be classified into the following categories:*

*- museums with a regional character: The "Old Village" Kumrovec and Dolnja Kupčina near Zagreb.*

*- examples of local folk architecture: Ozalj, Končarev Kraj (the Plitvice Lakes), Veliko Trojstvo (Bjelovar), Ivanovo Selo (Daruvar) and Križevci,*

*- individual buildings: Varaždinske Toplice, Brodski Varoš (Slavonski Brod), Brdovec*